

Referanser: KR 44/15, KR 50/15

Arkivsak: 16/474 - 1 (16/3276)

Læreorgan for Den norske kirke

Sammendrag

Lærenemnd for Den norske kirke ble opprettet ved lov i 1987, i dag § 27 i kirkeloven. Bakgrunnen var et ønske både fra kirken og fra de statlige myndigheter om et kirkelig organ som kunne gi autoritative råd til kirkedepartementet i lærespørsmål. Lærenemnda består i dag av samtlige tjenestegjørende biskoper, fem teologisk sakkyndige, hvorav tre oppnevnt av de teologiske fakultetene og to av Kirkemøtet, samt fire leke medlemmer valgt av Kirkemøtet.

Lærenemnda, slik den er utformet og begrunnet i dag, er knyttet til statskirkeordningen. Den er begrunnet i en tenkning om at departementet ikke selv kunne ta stilling i saker som var knyttet til læren, men lytte til råd fra kirkelige organer. Når Kongen ikke lenger er øverste kirkestyre er dermed også forutsetningene for lærenemnda endret. Det er derfor tidligere tatt til orde for at lærenemnda i sin nåværende form ikke lenger er nødvendig, men at læresaker kan ivaretas av Bispemøtet og Kirkemøtet. I høringsnotatet *Veivalg for fremtidig kirkeordning* innstilte derfor et flertall i Kirkerådet på at nemnda ikke skulle videreføres. Dette synet fikk tilslutning fra et flertall av høringsinstansene. Det var imidlertid usikkerhet om saken var tilstrekkelig utredet.

Derfor sendte Kirkerådet ut en bredere presentasjon av læresaksbehandling og lærenemnd på en begrenset høring med noen alternativer for videreføring av lærenemnda. Høringsnotatet la til grunn at en videreføring av et læreorgan er begrenset i forhold til dagens lærenemnd, ved at det bare vil forholde seg til læreklage rettet mot enkeltpersoner. Høringsnotatet hadde tre alternativer til videreføring av læreansvar:

- a) Bispemøtet fungerer som læreorgan
- b) Bispemøtet supplert med teologisk sakkyndige fungerer som læreorgan
- c) Det opprettes et Teologisk råd for Den norske kirke som kan fungere som et rådgivende læreorgan.

Resultatet av denne høringen viste at det var liten tilslutning for alternativ c). Det var stor tilslutning til at Bispemøtet skulle ivareta læresaker, og at det ble vurdert som positivt om biskopene ble supplert med teologisk sakkyndige. Det var derimot ulike syn på hvorvidt det var Bispemøtet selv eller en annen instans som skulle oppnevne sakkyndige.

Kirkerådets endelige forslag tar hensyn til synet om at Bispemøtet ivaretar læresaker, og som dermed har det avgjørende votum. Det tar også hensyn til ønsket om å utvide Bispemøtets kompetanse med teologisk sakkyndige, for øvrig i tråd med tidligere forvaltningstradisjon. Disse vil imidlertid, slik forslaget er utformet, opptre som rådgivere uten stemmerett.

Forslag til vedtak

Kirkerådet foreslår for Kirkemøtet å vedta følgende reglement for behandling av lærespørsmål knyttet til personalsaker:

Reglement for Bispemøtets behandling av læreklager

§ 1. Bispemøtet gir etter anmodning uttalelse i saker der noen er klaget inn for å lære eller opptre i strid med Den norske kirkes bekjennelse.

§ 2. Når Bispemøtet behandler denne type saker tiltres møtet av fire teologisk sakkyndige med talerett, oppnevnt av Bispemøtet. Oppnevningen er knyttet til den enkelte sak.

Bispemøtet kan tiltres av en person med talerett som påklagede peker ut. Påklagede har rett til å redegjøre for sitt syn skriftlig og, så fremt saken behandles i møte, også muntlig. En eventuell skriftlig redegjørelse fra påklagede følger saken.

§ 3. Anmodning om å ta opp en sak til behandling rettes til preses.

Læresak kan bare reises i saker som gjelder sentrale lærepunkter med en vidtrekkende karakter.

Bispemøtet kan avvise saker som ikke anses å ha den karakter at de foranlediger behandling etter disse regler.

§ 4. Læresak kan reises av:

- a) Kirkerådet
- b) Den norske kirkes klagenemnd
- c) En biskop, som kan reise læresak av eget tiltak, etter læreklage fra andre eller etter anmodning av en tilsatt som ønsker å få sin lære bedømt.

I tjenestesaker vedrørende personer i kirkelig stilling reises læresak av biskopen i det bispedømme hvor vedkommende gjør tjeneste. Dersom læreklage blir reist i forbindelse med en tilsettingssak i et annet bispedømme, er biskopen i det bispedømme hvor stillingen er lyst ledig, ansvarlig for behandlingen. Læresak vedrørende søker som ikke er tilsatt i offentlig kirkelig stilling reises av biskopen i det bispedømme hvor stillingen søkes.

Læresak mot biskop kan bare reises av Kirkerådet eller preses.

§ 5. Før læresak blir brakt inn for Bispemøtet, skal biskopen ha hatt inngående drøftelser og samtaler med den person lærespørsmålet gjelder med sikte på å oppnå slik avklaring at læresak kan unngås. Vedkommende kan utpeke en person til å delta i drøftelsene og samtalene. Dersom læresak etter dette blir reist, skal vedkommende ha kopi av henvendelsen til Bispemøtet. Gjelder læreklagen en biskop skal samtalene føres av preses.

§ 6. Hvis det i en tilsettingssak under den forberedende saksbehandling eller i tilsettingsorganet fremkommer læremessig klage mot en søker som ellers ville være aktuell kandidat, går saken til vedkommende biskop til vurdering av om læresak bør reises. Hvis læresak blir reist, utsettes tilsettingssaken. Hvis biskopen avviser klagen, fortsetter tilsettingssaken.

§ 7. Hvis den som læresak er reist mot endrer oppfatning, fratrer sin stilling eller trekker sin søknad tilbake, bortfaller videre behandling.

§ 8. Bispemøtets forhandlinger er fortrolige.

Når det i en læresak ikke er enighet skal det i Bispemøtets uttalelse redegjøres for de forskjellige standpunkter. Hvert medlem har rett til å gi uttrykk for sitt syn i en skriftlig fremstilling.

§ 9. Bispemøtets uttalelse sendes til den som har reist saken, og til påklagende.

Hvis Bispemøtets uttalelse konkluderer med at det kan være grunnlag for en tjenstlig reaksjon, sendes saken til det organ som spørsmålet om tjenstlige reaksjoner hører under med kopi til påklagede. I motsatt fall sendes melding bare til påklagede.

I. Saksorientering

Innholdsfortegnelse

1. Bakgrunn
2. Lærenemndas virksomhet
3. Lærenemnd i tilknytning til drøftingen av ny kirkeordning
4. Læreansvar i Den norske kirke
5. Høring om videreføring av lærenemnda
6. Oppsummering og konklusjon

1. Bakgrunn

1. 1. Grunnlaget for kristen lære

Den norske kirkes læremessige grunnlag er i dag (fremdeles) formelt forankret i Kristian Vs Norske lov, hvor det heter:

«Den Religion skal i Kongens Riger og Lande aleene tilstædis, som overeens kommer med det Hellige Bibelske skrift, de Apostoliske, Nicænske og Athanasii Symbolis, og den Uforandrede Aar et tusind fem hundre og tredive overgivne Augsburgske Bekiendelse, og Lutheri liden Cathecismo»

Så lenge statskirkeordningen besto, var det opp til Kongen, ifølge Gr.l. §16, som i siste instans hadde ansvar for å påse at læren ble overholdt. Dette var grunnlaget for opprettelsen av dagens lærenemnd. Selv om Grunnloven nå er endret, er lærenemnda fortsatt forankret i kirkeloven § 27, men Kulturdepartementet legger opp til å endre denne bestemmelsen i forbindelse med de foreslåtte lovendringene i 2017. Endringen av selve læregrunnlaget vil etter planen bli stående til 2020, når Den norske kirke etter Kirkerådets fremdriftsplan selv skal ha vedtatt sitt læremessige grunnlag.

Selv om lovforankringene altså vil endre seg innen kort tid, vil selve læregrunnlaget etter alt å dømme forbli uendret. Alle kirkelige ansatte, samt alle kirkelige organer er forpliktet på dette grunnlaget. Det vil derfor fortsatt være behov for å foreta tolkninger og bedømmelser av hva som er i overensstemmelse med Den norske kirkes lære.

Begrepet lære er av Asheim-utvalget¹ formulert som «den språklige og tankemessige utforming av troens innhold». Utvalget understreker at det er «det *fundamentale* trosinnhold det dreier seg om». Dette presiseres videre: «Når utvalget i denne innstilling taler om *læren*, er det i betydningen de grunnleggende spørsmål i sentrum av kirkens tro.» Denne forståelsen av lærespørsmål som de fundamentale spørsmål i troen, ligger til grunn for hvordan dagens lærenemnd ble begrunnet og tilrettelagt. Det vil også være en tjenlige måte å forstå begrepet «lærespørsmål» på.

Utgangspunktet og grunnlaget for den kristne kirke er evangeliet om Jesus Kristus. Den kristne lære er et evangelium – et godt budskap – det er det som gir læren dens særpreg. Hva evangeliet innebærer er gitt oss i Den hellige skrift, Bibelen, på en slik

¹ NOU 1985:21 *Den norske kirke og læren*

måte at det er enhver gitt å kunne gripe det i tro. Men evangeliet kan nettopp bare gripes i *tro*. Det er ikke en teoretisk størrelse som man kan forholde seg likegyldig til, men et budskap som griper avgjørende inn i livet. Martin Luthers store gjenopplagelse, og kjernen i evangelisk-luthersk kristendom, er evangeliet om rettferdiggjørelse ved troen på Kristus. Når Luther i et kjent slagord proklamerte Den hellige skrift som eneste norm for kirken, må det settes i sammenheng nettopp med denne tesen. Inge Lønnings doktoravhandling *Kanon im kanon* argumenterer for at det som er normen dermed hverken kan løsrives fra eller er identisk med Det nye testamente. Den kan finnes som en kontinuerlig fortolkning av tekstene i bekjennelse og forkynnelse, som utløser Guds frigjørende handling her og nå.² Derfor er bibelstudier alltid kjernepunkt for lutherske kirker. Det er alle kristnes rett og plikt å la troen preges av og prøves på Skriften.

Et sentralt kjennetegn ved den lutherske reformasjon er også at det ikke finnes noen instans som endegyldig kan uttale hva som er rett lære, på linje med f.eks. læreembetet i den romersk-katolske kirke. Det henger nært sammen med tilliten til Skriftens egen klarhet. Dette fikk betydning for kirkeforståelsen. I stedet for en hierarkisk kirkeforståelse, med et geistlig embete som formidler av frelsen, understreker reformatorene fellesskapet. Kirken defineres som de helliges forsamling, der evangeliet læres rent og sakramentene deles ut rett (*Confessio Augustana* art. VII). Kirken som institusjon blir dermed forstått instrumentelt, som et middel til nådemiddelforvaltningen.

Dette betyr ikke at kirken er uten en felles veiledning om hva som er rett lære. Troen må formuleres i ord og gis en innholdsmessig form. Kristen lære kommer i første rekke til uttrykk gjennom forkynnelsen, i det forkynte evangeliet. Dette viser seg allerede i Det nye testamente. I paulinske skrifter brukes begrepet «overlevering» i sammenheng med forkynnelse/bekjennelse av evangeliet, det vil si av læren (se for eksempel Rom 6,17; Rom 16,17; og særlig 1. Kor 15,3-5). Her finnes korte bekjennelser som innholdsmessig kan sies å formulere lære. Nært knyttet til dette er også den kristne menighetens fortsatte bekjennelse i gudstjenesten, i form av bønner og hymner. Menighetens mottakelse av og bekjennelse til det forkynte evangeliet går som en levende strøm gjennom alle kirkens århundrer.

Også de tre oldkirkelige trosbekjennelsene³ er på forskjellig vis nær knyttet opp til gudstjenesten. Disse bekjennelsene må i dag også ses på som formuleringer av den felles kristne bekjennelse, som Den norske kirke deler med alle de historiske kirkesamfunn.

De historisk gitte skriftene fra reformasjonstiden har også sin begrunnelse som bekjennesskrifter i overbevisningen om at de formulerer det som er den universelle (også kalt katolske) kristne tro. De er i første rekke preget av det som positivt sett kan sies er umistelig for å kunne gi uttrykk for denne felles tro.

Som nevnt over kommer læren først og fremst til uttrykk gjennom nådemiddelforvaltningen, og spesielt i forkynnelsen. Det må også understrekes at

² Norsk biografisk leksikon: «Inge Lønning»

³ Den apostoliske trosbekjennelse (nåværende versjon fra 700-tallet, men den nesten identiske «romerske bekjennelse er kjent fra 200-tallet, og ble brukt i tilknytning til dåp) den nikenske trosbekjennelse fra 325, med noen senere justeringer 381, og den athanasianske trosbekjennelse, fra ca. år 500.

kirkelæren fremfor å betraktes som et antall lærepunkter, i hovedsak er et spørsmål om lærens *kvalitative* innhold. Den kan bare forstås som en organisk størrelse hvor alt henger sammen, og alt til syvende og sist henger sammen med samme sak: Troen på Gud som har åpenbart seg i Jesus Kristus og ved Den hellige ånd møter oss i nådemidlene. Hvordan dette skal fortolkes i de enkelte tilfeller kan på den ene side, etter sakens natur, ikke være endelig gitt. Derfor er utdanning og skriftgransking en så viktig del av luthersk kirke tradisjon, og kirken må være beredt på å leve med ulike tolkninger av læren, som kan virke innbyrdes selvmotsigende. På den annen side er kirkens lære, slik den er definert over, uforanderlig og gitt en gang for alle. Poenget er at forkynnelsen ikke fjerner seg fra Kristus-vitnesbyrdet. Først når Skriftens Kristus-vitnesbyrd vedvarende og autoritativt underslås kan det være aktuelt å snakke om vrang lære. Dette kan det imidlertid i gitte situasjoner være behov for å avklare.

1.2. Forvaltning av lærespørsmål etter reformasjonen

Reformatorene hadde et ønske om å videreføre de deler av kirkeordningen som ikke ble oppfattet å være i strid med evangeliet. De videreførte derfor også en tilsynstjeneste ikke som et læreembete, men ved at noen prester fikk et spesielt ansvar for å drive tilsyn og å verne om læren. Disse fikk tittelen superintendent, senere ble i norsk/dansk sammenheng bispetittelen gjeninnført. I prinsippet var det likevel hele kirken/menigheten som hadde det øverste ansvar også for læren. Dette ansvaret ble imidlertid i økende grad overtatt av kongen på vegne av folket. Tankegangen ble videreført med Grunnloven i 1814, og det var først fra og med dissenterloven i 1845 at man kan skimte konturene av en sekulær stat og dermed en kirke atskilt fra staten.

Den langsomme tilpasningen til en ny tankegang blir illustrert ved statens behandling av kirkesaker. I Gr.l. § 16 het det tidligere: «Kongen (...) paaser, at religionens offentlige Lærere følger de dem foreskrevne Normer.» Denne myndighet ble i det alt vesentlige forvaltet av kirke departementet, men fra slutten av det 19. århundre er det en tydelig utvikling i forvaltnings praksis, hvor departementet i stigende grad benyttet seg av råd fra biskopene, og etter hvert de teologiske fakultetene, i saker som handlet om bedømmelse av læresaker og påstander om vranglære. En gjennomgang av en del slike saker fra det 20. århundre viser at det for departementet fremsto stadig tydeligere som en praksis at departementet selv ikke kunne foreta noen teologisk vurdering i forvaltning av læresaker, men at det var dets oppgave å innhente teologiske synspunkter fra kompetent hold, og i sin forvaltning sørge for at ulike teologiske retninger fikk plass i kirken. Et gjennombrudd for denne praksis kom med Schjelderup-saken på 1950-tallet, som også ble behandlet i Stortinget.

Etter Schjelderup-saken var den neste læresaken som fikk stor offentlig oppmerksomhet tilsetting av Helge Hognestad som kallskapellan i Høvik menighet i 1980. Hognestad var eneste søker til stillingen, men på bakgrunn av hans teologiske syn, kunne hverken prost eller biskop anbefale at han ble tilsatt. Kirke departementet sendte da saken til en vurdering til alle biskopene, samt de teologiske fakultetene. Svaret fra samtlige var kritisk til Hognestads teologi. Samtlige biskoper fant, eksplisitt eller implisitt, Hognestad uskikket til stillingen. Det samme gjorde Menighetsfakultetet. Teologisk fakultet fant at Hognestad ikke var uskikket til prestetjeneste, men ville ikke kommentere den aktuelle saken. På dette, må man kunne si, spinkle grunnlag, kunne departementet dermed konkludere med at det var forskjellige syn i kirken, og Hognestad ble tilsatt.

Hognestad-saken skapte intens offentlig debatt, og skarp kritikk fra kirkelig hold, med krav om at kirkens egne organer selv måtte kunne bestemme i læresaker av denne typen. Saken falt i tid sammen med Stortingsmelding 40 *Om stat og kirke*, og et av forslagene i meldingen var at det bør utredes grundigere hvordan lærespørsmål blir behandlet i Den norske kirke. Det vises til den uklarhet og uro som oppstår i behandlingen av lærespørsmål, og at problemstillingene i liten grad er utredet på kirkelig hold. Stortingsmeldingen foreslår derfor en egen kirkelig utredning av prosedyrene for behandling av læresaker i kirken, der kirkelige organer selv foretar oppnevningen. Forslaget blir videreført i stortingsbehandlingen. I november 1981 oppnevnte så Bispemøtet og Kirkerådet i fellesskap et utvalg under ledelse av professor Ivar Asheim, som skulle utrede saken. Utvalget fikk som mandat å klarlegge hva som kommer inn under betegnelsen lærespørsmål i kirken, og utarbeide forslag til saksprosedyre for behandling av lærespørsmål. Dette er nærmere utdypet til forståelsen av kirkens læregrunnlag i Skrift og bekjennelse, kirkelige medarbeideres tjeneste og forpliktelse på lære og liv, kirkens ordninger og liturgier, deltakelse i det økumeniske fellesskap og utfordringer på det sosial-etiske området.

Utvalget la frem sitt resultat i juli 1985, i form av NOU 1985:21, med tittelen *Den norske kirke og læren*. Den hadde en grundig gjennomgang av hva lære betyr i denne sammenheng, og hvordan den kan bedømmes. Det sentrale forslaget i utredningen er forslaget om å opprette et nytt organ for behandling av læresaker. Flertallet i utvalget ville kalle organet Den norske kirkes lærenemnd. Forslaget bygger på en betraktning om at ingen eksisterende organ i kirken fylte alle de krav man mente burde være til stede for god behandling av læresaker. Et viktig punkt i resonnementet var at i en luthersk kirke må både representanter for det kirkelige embete og representanter for lekfolket delta i en bedømmelse av læren. Flertallet foreslo derfor at lærenemnda burde bestå av samtlige biskoper, én representant for hver av de tre teologiske fakultetene, samt seks medlemmer utpekt av Kirkemøtet, hvorav to skulle være teologisk sakkyndige og fire lekfolk. Det nye læreorganet ble foreslått bare å skulle behandle lærespørsmål «av særlig tungtveiende art, med sentral betydning for kirken som helhet.» Man så med andre ord ikke for seg et organ som fikk mange saker til behandling, og det ble satt høye skranker for å ta opp en sak. Bare biskopene og Kongen kunne reise sak for nemnda. I saker der en biskop ble stevnet skulle bare Kongen kunne reise sak.

Asheim-utvalgets utredning ble deretter sendt på høring, og fremmet for Stortinget våren 1987. Der ble det vedtatt som en del av kirkeordningsloven, uten endringer i forhold til Asheim-utvalgets forslag. Nærmere forskrifter om nemnda ble gitt ved kgl. Res. 19.2.1988. Bestemmelsen om lærenemnd ble senere tatt inn i kirkeloven § 27. Denne ble endret i 2012, slik at Kirkerådet nå kan reise sak på lik linje med Kongen.

2. Lærenemndas virksomhet

Som nevnt over tok Asheim-utvalget til orde for at det skulle være en høy terskel for å behandle en sak i lærenemnda. Siden nemnda ble opprettet er da bare to saker ført frem til vedtak. To andre saker ble også fremmet: Hamar biskop bad i 1998 om en uttalelse knyttet til at presten Siri Sunde hadde inngått partnerskap. Denne saken ble ikke ansett for å ha tilstrekkelig prinsipiell tyngde, og ble derfor avvist av nemnda. I desember 1999 fremmet Kongen ved kgl.res. en sak for å klargjøre om Helge

Hognestad kunne få tilbake presterettighetene, som han tidligere hadde frasagt seg. Lærenemnda besluttet å behandle saken, men den ble avbrutt allerede i mars 2000, som en følge av regjeringsskiftet.

Begge de to sakene der vedtak ble fattet, har omhandlet spørsmålet om homofilt samliv. Biskop Sigurd Osberg fremmet i mai 1998 en sak for nemnda på bakgrunn av at prost i Larvik Asle Dingstad hadde brutt gudstjenestefellesskapet med biskopen og fraskrevet seg tilsyn, etter at Osberg hadde sagt ja til homofilt samliv. Denne saken var i utgangspunktet en forvaltningssak, og det var etter en grundig drøfting at lærenemnda vedtok å realitetsbehandle den. Slik saken var fremmet kunne nemnda ikke vurdere Osbergs syn som sådan, men kun hvorvidt Dingstad hadde anledning til å påberope seg at biskopen lærte i strid med evangeliet, jf. Confessio Augustana VII og XXVIII. Et flertall av medlemmene (18 av 20) mente det ikke var tilfelle, mens et mindretall på to mente at prost Dingstad ikke kunne bebreides sin opptreden. Mest oppsiktsvekkende var kanskje at i dette mindretallet var også Bispemøtets preses, biskop i Møre Odd Bondevik.

Delvis i forlengelse av foregående sak, ba biskop Bondevik i august 2002 lærenemnda om en nærmere læremessig avklaring av homofilisaken. Han viste til at representanter for ulike syn påberoper seg Skriftens autoritet for å begrunne sitt syn. Han ønsket derfor en avklaring av skriftbruken og skriftforståelsen i saken, og pekte dessuten på uklarheten om synet på menneskeverdet.

Lærenemnda vedtok å behandle saken, og kom 20. januar 2006 med uttalelsen *Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken*. Konklusjonene i denne uttalelsen viste at lærenemnda var tydelig i sin konklusjon om at ingen av de syn som var representert i uttalelsen ble ansett for å krenke menneskeverdet.⁴ For øvrig var nemnda delt nøyaktig på midten i hovedspørsmålet om aksept eller ikke av homofilt samliv. 10 medlemmer mente at homofilt samliv var akseptabelt ut fra deres skriftsyn og forståelse av Skriften, mens 10 andre medlemmer kom til motsatt konklusjon. Uttalelsen avslørte også en relativt dyp splittelse i nemnda, og selv om begge parter var enige om at homofilisaken ikke var av en slik karakter at den splittet kirken, var den ene parten svært nær å si dette da de pekte på «at det i kirken finnes to syn som er uforenlige, og at ikke begge kan være retningsgivende for kirkens lære, ordninger og liturgi.».

Saken ble omfattet med stor offentlig interesse, og sterkt debattert i etterkant. Kirkerådet laget også et hefte med nemndas konklusjoner, som ble sendt til alle landets menigheter med mulighet for drøfting.

3. Lærenemnd i tilknytning til drøftingen av ny kirkeordning

Som det fremgår av det ovenstående var en vesentlig begrunnelse for å opprette lærenemnda en kvalitetssikring av avgjørelser tatt av det statlige kirkestyre. Spørsmålet om lærenemndas fremtidige rolle i en ny kirkeordning har vært berørt, men ikke inngående drøftet i de ulike dokumentene som har behandlet ny kirkeordning. I innstillingen «*Samme kirke, ny ordning*» fra 2002 blir det fastslått at

⁴ Kun ett av medlemmene var uenig i denne konklusjonen.

Lærenemnda i hovedsak fortsatt bør ha samme plass og mandat i den kirkelige struktur. Det foreslås at Kirkemøtet kan overta Kongens rolle i forhold til å reise læresak mot en biskop.

I utredningen *Kjent inventar i nytt hus* ble spørsmålet om lærenemnd kort omtalt. Lærenemnda foreslås her nedlagt, med begrunnelse hovedsakelig i at Kirkemøtet med en ny kirkeordning vil få et selvstendig ansvar for læresaker, på linje med det ansvaret som tidligere lå hos Kongen. Utredningen påpeker at i etterkant av at lærenemnda ble opprettet, er forholdet mellom Bispemøtets og Kirkemøtets myndighet regulert i bestemmelser fattet av både Kirkemøtet og Bispemøtet. I stedet for en fast lærenemnd foreslår utredningen at både Kirkemøtet og Bispemøtet kan vedta en passende behandlingsform, f.eks. opprette ad hoc-utvalg, for enkeltsaker. I personalsaker, der det er av betydning å få en rask avklaring, foreslår utvalget at også Kirkerådet kan oppnevne slike utvalg, i medhold av reglene for delegasjon. Utredningen foreslår også en grundigere drøfting av hvordan man i fremtiden bør vurdere og behandle læresaker.

Spørsmålet om lærenemnda ble også kort berørt i Kulturdepartementets høring høsten 2014, *Staten og Den norske kirke – et tydelig skille*. Departementets utgangspunkt er at med overføring av arbeidsgiveransvaret til et kirkelig rettssubjekt, endres grunnlaget for en lærenemnd. Det fremholdes at lærenemnda i hovedsak er begrunnet i og knyttet til kirkelige tjenestesaker og tilsettingssaker som har læremessige implikasjoner og der Kongen og departementet utøver arbeidsgivermyndigheten. § 27 i Kirkeloven foreslås derfor opphevet, og departementet foreslår at det overlates til Kirkemøtet å bestemme om Lærenemnda skal videreføres. Dette forslaget fikk tilnærmet full oppslutning i høringen, blant de som uttalte seg om spørsmålet.

4. Læreansvar i Den norske kirke

4.1 Læreansvar for vigslede stillinger

Som nevnt ovenfor, er bestemmelse av læren i luthersk forståelse direkte knyttet til forkynnelsen av evangeliet, slik det er utlagt i Den hellige skrift, og til bruken av sakramentene, dåp og nattverd. Det er i første rekke gjennom utleggelsen av evangeliet og utdelingen av sakramentene at læren blir utfoldet. Læren kommer med andre ord primært frem i tilknytning til gudstjenesten og annen offentlig forkynnelse. Derfor er det for kirken nødvendig med en særskilt tjeneste med ansvar for ord og sakramenter, (jf CA V). Denne vigslede eller ordinerte tjenesten, også kalt det kirkelige embete, har i vår kirke tradisjonelt vært identisk med prestedtjenesten (herunder også bispetjenesten, se nedenfor).

I de senere år har Den norske kirke også sett det som tjenlig å vigsle et bredere spekter av medarbeidere, slik at den vigslede tjenesten nå også omfatter diakoner, kateketer og kantorer. Disse tjenestene er ikke å anse som en differensiering av den tradisjonelle prestedtjenesten, men som selvstendige tjenester i menighetens fellesskap.

De vigslede medarbeiderne står under tilsyn av biskopen og er underlagt en særlig forpliktelse på kirkens læremessige grunnlag.⁵ Det må tilføyes at også diakonimedarbeidere, menighetspedagoger og organister som ikke er vigslet har et

⁵ Jf. BM 3/10

læreansvar knyttet til stillingens egenart, men ikke på samme selvstendige grunnlag, og heller ikke med et særskilt tilsyn på linje med vigslede medarbeidere.

Læreansvaret kommer tydeligst til uttrykk i ordinasjonsløftet/vigslingsløftet, og blir videreført i tjenesteordningene.

4.2 Læreansvar for biskoper

Ansvar for og tilsyn med læren utgjør en vesentlig del av biskopens tjeneste så vel som begrunnelsen for bispeembetet i en luthersk sammenheng. Dette ansvaret utøves både i møte med menighetene som fellesskap, og i særlig grad i møte med bispedømmets prester og andre vigslede medarbeidere.

Visitat

Møte med menigheten skjer formelt sett i første rekke ved visitat. Læretilsynet kommer tydelig til uttrykk i visitatreglementet for Den norske kirke, som ble fastlagt av Bispemøtet i 2012. Her heter det i § 1: «En bispevisitat er et institusjonalisert og rettslig ordnet besøk av biskopen i ett eller flere sokn i den hensikt å utøve kirkelig tilsyn. (...) Sammen med menighetsråd og ansatte skal biskopen under visitaten gå inn i et felles arbeid for å prøve menighetslivet på Guds ord og vår kirkes bekjennelse.

Visitaten hadde tidligere et sterkere preg av kontroll, særlig med prestens embetsførelse, enn i dag. I dagens reglement heter det: «Formålet med visitaten er å støtte, inspirere og veilede menigheter og ansatte, og å gjøre kirkens nærvær synlig i lokalsamfunnet». I en tid med stor utvikling både i samfunnet som sådan og innad i kirken, vil visitaten trolig ha en økende betydning som en mulighet til å ivareta det Asheim-utvalget kaller læreomsorg: å reflektere over hvordan de ulike virksomheter og planer i den enkelte menighet samsvarer med kirkens kall og oppdrag.

Visitaten inneholder også møter og samtaler med de lokale kirkelige medarbeiderne, hvor også temaer med læremessige implikasjoner naturlig berøres. Tradisjonelt har disse samtalene (i første rekke med prester) ideelt sett hatt en sjelesørgerisk tilnærming. I vår tid vil det nok være en mer kritisk holdning til at den som er ens overordnede også skal gå inn i et sjelesørgerisk rom. Det vil likevel være riktig å si at disse møtene i forbindelse med visitat ikke har som utgangspunkt kontroll, men heller åpne samtaler der utfordringer, også knyttet til lærespørsmål, kan drøftes fritt.

Ordinasjon/vigsling

Biskopens læretilsyn med kirkelige medarbeidere foregår ellers i stor grad ved inngangen til kirkelig tjeneste, dvs gjennom ordinasjon/vigsling og ved tilsetting og utstedelse av tjenestebrev (kollas). Ordinasjon til prest må etter dagens ordning foretas av en vigslet biskop. I forkant av ordinasjonen skal det være en ordinasjonssamtale, som gir det formelle grunnlaget for å åpne for ordinasjon. Denne samtalen har lang tradisjon, og bygger på den tidligere «bispeeksamen», fra Kristian V's Norske Lov. Det ble lenge opplevd som utilfredsstillende at selve ordinasjonssamtalen, som ofte kommer rett i forkant av ordinasjonen, alene skulle bære ansvaret for å godkjenne eller evt. avvise kandidater til prestedtjeneste. Bispemøtet innførte derfor i 2002 ordningen «Veien til prestedtjeneste», som består av tre samlinger med biskopen, samt stiftspraksis. Men det er fortsatt ordinasjonssamtalen som gir grunnlag for ordinasjon,

og dermed biskopen som tar avgjørelsen om hvorvidt noen skal avvises. Dette skjer svært sjelden.

For de andre stillingskategoriene er det ikke utbygd et tilsvarende apparat. Kateket, diakon og kantor skal vigsles før de tiltrer en fast stilling i kirken, men dette er noe svakere uttrykt i tjenesteordningen enn for prester. Også her skjer vigslingen etter en samtale med biskopen.

Tilsetting og kollas

Tilsetting av prester foregår i dag i bispedømmerådet, hvor biskopen er et nødvendig medlem. Rådet kan ikke fatte vedtak uten at biskopen er til stede, noe som gir biskopen en sentral rolle i tilsettingsprosesser. Biskopen utsteder også et tjenestebrev, tradisjonelt kalt kollas. Kollas kan sies å være en bekreftelse av ordinasjonsfullmaktene, og som sådan en del av biskopens læretilsyn. Kollas har likevel ikke den samme tyngde som ordinasjon, hverken rettslig eller i praksis. Mens ordinasjon er et absolutt krav for fast tilsetting i prestatjeneste, er det en rekke eksempler på prester som er innsatt i ny stilling uten kollas fra biskopen. Dette har særlig vært tilfelle for kvinnelige prester i bispedømmer der biskopen har vært motstander av kvinners prestatjeneste.

Tilsetting av andre vigslede medarbeidere skjer i kirkelig fellesråd. Biskopen har dermed ingen direkte rolle i dette, men også for disse gruppene skjer tilsettingen med forbehold om vigsling og at biskopen gir tjenestebrev/kollas (jf tjenesteordningene § 5). Kravet om tjenestebrev er altså mer tydelig formulert her enn i tjenesteordning for menighetsprester, hvor et slik krav ikke er uttrykkelig nevnt. På den annen side har biskopen ingen rolle i tilsettingsprosessen før vedkommende er tilsatt og har dermed i praksis begrenset mulighet til å øve tilsyn gjennom tjenestebrevet.

Råd, veiledning og bindende pålegg

Biskopene skal også ifølge sin tjenesteordning gi råd og veiledning i læremessige spørsmål, og kan gi «bindende pålegg» vedrørende presters og andre kirkelige tilsattes tjenesteutøvelse. Et slikt pålegg fra biskopen vil være bindende for den tilsattes tjeneste når den er knyttet til biskopens læreansvar. Biskopen er imidlertid ikke tillagt særskilte sanksjonsmidler i tilknytning til dette. Det er den arbeidsgiverinstansen som er tillagt disiplinærmyndigheten overfor vedkommende som må gå til sanksjoner om den tilsatte ikke retter seg etter biskopens pålegg.

4.3 Bispemøtets læreansvar

Bispemøtet er lovfestet og beskrevet i kirkeloven § 26. Bestemmelsen lyder slik:

«Bispemøtet består av samtlige tjenestegjørende biskoper.

Bispemøtet virker for samordning av de gjøremål som etter gjeldende regler tilligger biskopene og utfører for øvrig de gjøremål som til enhver tid er pålagt ved bestemmelse av Kongen. Det avgir uttalelse i saker som det blir forelagt av departementet eller Kirkemøtet.

Kongen gir nærmere bestemmelser for møtene.»

Som det fremgår av lovteksten er Bispemøtet først og fremst et samordningsorgan. Møtet kan ikke binde den enkelte biskop i dennes tjeneste. Det gjelder også den enkeltes selvstendige tilsyn med læren. Bispemøtet har likevel i praksis gjennom lang tid hatt en betydelig rolle som læreorgan. Inntil Kirkemøtet ble opprettet i 1984, var Bispemøtet i ulike sammenhenger det øverste samlende organ for Den norske kirke. Uttalelser fra Bispemøtet i ulike spørsmål ble oppfattet som det representative uttrykk kirkens for kirkens mening/lære. Fra 1994 er forholdet mellom Bispemøtet og Kirkemøtet i læresaker regulert i Kirkemøtets forretningsorden § 2-4, tilsvarende Bispemøtets forretningsorden §§ 25-26. Her heter det:

«Saker av læremessig karakter forelegges Bispemøtet før behandling i Kirkemøtet. Saker som omhandler kirkens liturgi og salmebok, skal være behandlet i henhold til reglene for saksbehandling i liturgisaker før endelig vedtak om ordninger fattes.

Dersom en tilråding som har minst 2/3 flertall i Bispemøtet, ikke får flertall i Kirkemøtet, sendes saken tilbake til Bispemøtet. Ved annen gangs behandling i Kirkemøtet stilles krav om minst 2/3 flertall dersom vedtaket ikke er i samsvar med Bispemøtets siste tilråding.»

Disse bestemmelsene er helt sentrale i forståelsen av hvordan tilretteleggingen av biskopenes rolle i kirkeordningen er i læresaker, vis a vis kirken som helhet. De gir bispemøtet en sentral rolle i lærebedømmelsen, både gjennom at Bispemøtet skal uttale seg i forkant av kirkemøtebehandlingen, at det i første runde må være samsvar mellom rådet fra biskopene og endelig vedtak i Kirkemøtet, og endelig at det må være kvalifisert flertall i Kirkemøtet for å overprøve et annen gangs vedtak i Bispemøtet. Samtidig slås det fast at det er Kirkemøtet som i siste instans avgjør hvordan Den norske kirke skal forstå læren.

4.4 Læreansvar i rådsorganene

De ulike rådsorganene, menighetsråd, bispedømmeråd og kirkemøte må sees på som organisatoriske uttrykk for det allmenne prestedømme. I menighetsrådets «formålsparagraf» står det at rådet «skal ha sin oppmerksomhet henvendt på alt som kan nære og vekke det kristelige liv i menigheten, særlig at Guds ord kan bli rikelig forkynt». Tilsvarende formuleringer finnes for bispedømmeråd og kirkemøte. Rådenes læreansvar kan dermed sies i første rekke å legge forholdene best mulig til rette, slik at læren kan utfoldes. I dette må også innlemmes ansvaret trosopplæring, diakoni og hele bredden av det menighetsbyggende arbeid som foregår i forlengelsen av gudstjenestelivet. Rådsorganene medvirker også, på ulike nivå, til tilsetting i kirkelige stillinger og deltar som sådan i læreansvaret på dette området. Det samme gjelder personalansvaret som er lagt på rådene.

I kirkeloven § 28 heter det: «De kirkelige møter og råd etter denne lov skal utføre sitt arbeid i lojalitet mot den evangelisk-lutherske lære.» I dette ligger først og fremst en lojalitet mot den lutherske arv, som beskrevet ovenfor. På et mer detaljert plan vil det imidlertid, som det fremgår av nærværende dokument, langt på vei være rådsorganene selv som i siste instans skal være med å bedømme hva som ligger i begrepet «Den evangelisk-lutherske lære». Dette gjelder på en særlig måte Kirkemøtet.

Slik de ulike rådsorganene er sammensatt, representerer de på de ulike plan et samvirke mellom den ordinerte tjenesten og det allmenne prestedømme. Den ordinerte tjenesten (prester og biskoper) har dermed en selvstendig stemme i bedømmelse av læren, samtidig som den er representert i og kan lyde innad i rådene. I de vedtak rådsorganene gjør, vil det imidlertid være oppfattelsen til et flertall av det samlede rådet, inkludert den ordinerte, som kommer til uttrykk.

Kirkemøtet er det øverste representative organ for Den norske kirke, og er etter grunnlovsendringene i 2012 det organ som har siste ord i alle saker som omfatter kirkens indre liv, herunder også læresaker. Kirkemøtet har dermed overtatt den rollen Kongen tidligere hadde, som autoritativt organ for bedømmelse og forvaltning av Den norske kirkes læregrunnlag. Som nevnt over har møtet pålagt seg selv et samvirke med Bispemøtet i læresaker, men bare slik at biskopene gir et råd. Det er Kirkemøtet, som uttrykk for kirken som helhet, som tar den endelige avgjørelsen. Hvordan dette skal tilrettelegges forvaltningsmessig med hensyn til saker, spesielt personalsaker, der det er strid om læren, er ennå ikke prøvet og heller ikke fullt ut klarlagt. Det vil derfor drøftes nedenfor.

5. Høring om videreføring av læreorgan

Kirkerådets høringsnotat *Veivalg for fremtidig kirkeordning* berørte også spørsmålet om lærenemndas fremtid. Her oppsummeres de to sist omtalte dokumentene og det gis argumenter både for og imot en oppheving av lærenemnda. Et flertall i Kirkerådet gav et foreløpig råd som er i tråd med *kjent inventar i nytt hus*; at oppgavene til lærenemnda i fremtiden ivaretas av Bispemøtet. Mindretallet ønsket å beholde lærenemnda.

5.1 Høring knyttet til Veivalg for fremtidig kirkeordning

På denne bakgrunn, ba Kirkerådet høringsinstansene om å svare på følgende spørsmål:

«Bør ordningen med en egen lærenemnd videreføres, og hvilken funksjon skal en slik nemnd i så fall ha?»

Spørsmål 25					
Bør ordningen med en egen lærenemnd videreføres, og hvilken funksjon skal en slik nemnd i så fall ha?	A=Bispemøtet	B=Lærenemnd	Kommentar	Ikke svart	Totalt
Menighetsråd	169	134	3	197	503
Ettsoknsråd	25	32	2	36	95
Kirkelige	78	42	9	40	169

fellesråd					
Totalt	272	208	14	273	767
Totalt %	35 %	27 %	2 %	36 %	100 %
Totalt av de som har svart	55 %	42 %	3 %		100 %
Biskoper og bispedømmeråd	18	1	0	0	19
% biskoper og BDR	95 %	5 %	0 %	0 %	100 %

Det var bare 64 % av menighetsrådene og de kirkelige fellesrådene som uttalte seg i spørsmålet. Av disse er det 55 % som gikk inn for at oppgavene som i dag er lagt til Den norske kirkes lærenemnd for fremtiden bør ivaretas av Bispemøtet. Biskopene og bispedømmerådene, med unntak av et flertall i Agder og Telemark bispedømmeråd, delte denne vurderingen.

Borg biskop og bispedømmeråd er representativt når det uttalte:

«Borg biskop og bispedømmeråd mener at ordningen med lærenemnd kan avvikles fordi det tilligger biskopene og Bispemøtet å ha læreansvar i kirken. Bispemøtet kan selv innhente den nødvendige ekspertise for å ta læremessige avgjørelser.»

Vurdering: Den norske kirkes lærenemnd har etter gjeldende regler 21 medlemmer. Fordelen med dagens nemnd er at den – på papiret - både involverer fagteologisk ekspertise og det allmenne prestedømmet, som medansvarlig for læreavgjørelser i kirken. Ulempen er at lærenemnda er svært tungrodd og kostbar å sette i funksjon og drifte. Dette har ført til at det sjelden reises sak for lærenemnda, og erfaringene fra siste nemndbehandling har ført til at den nå i praksis er «sovende». Ved å overlate Lærenemnda sine oppgaver til Bispemøtet vil man – i tillegg til det prinsipielle anliggendet at læreansvaret i kirken tilligger biskopene - få en stående og mer funksjonell lærenemnd som kan utgjøre et kompetansemessig tyngdepunkt i den sentralkirkelige struktur og sikre en kvalifisert og helhetlig teologisk gjennomtenkning av viktige sakskomplekser med læreimplikasjoner. Bispemøtet kan selv sørge for at det alminnelige prestedømmet og fagteologisk ekspertise får komme direkte til orde i saksbehandlingen. Bispemøtet bør, etter nærmere regler, suppleres med slike representanter når den fungerer som lærenemnd.»

Flere av høringsinstansene som gikk inn for å avvikle lærenemnda og overføre oppgavene til Bispemøtet, understreket imidlertid at Bispemøtet bør involvere teologisk fagkompetanse i utredning av lærenemndssaker. Møre bispedømmeråd uttalte for eksempel at:

«Det bør vurderes om det i nærmere bestemmelser bør gå frem at bispemøtet i utredning av saker av nemndskarakter også trekker vekslers på lærstedenes og annen ekstern teologisk kompetanse.»

Nord-Hålogaland biskop uttalte at «Bispemøtet forutsettes å kunne sette ned utvalg med særskilt kompetanse etter behov i saker som innebærer lærespørsmål».

Sør-Hålogaland bispedømmeråd mente «det bør utarbeides egne retningslinjer for prosedyrer og behandling av læresaker som har en slik betydning at de behandles som særskilte læresaker».

Ingen av de tre teologiske fakultetene gikk inn for en videreføring av Den norske kirkes lærenemnd som i dag.

Teologisk fakultet ved Universitetet i Oslo uttalte:

«Etter fakultetets mening har Lærenemnda ikke fungert særlig godt, og man ser ikke behovet for at denne videreføres i en framtidig kirkeordning. Bispemøtet bør derimot overta Lærenemndas oppgave. Her mener fakultetet at samlivsetisk utvalg, nedsatt av Bispemøtet i 2009 for å gi en bred og helhetlig framstilling av samlivsetiske problemstillinger, kan tjene som et godt eksempel på hvordan spørsmål av læremessig karakter kan behandles.»

Misjonshøgskolen gav også uttrykk for at Den norske kirkes lærenemnd ikke bør videreføres, og uttalte at

«Dersom det er behov for læremessig rådgivende organer som har en bredere sammensetning enn Bispemøtet, kan dette nedsettes ved behov, enten av Bispemøtet selv, av Kirkerådet eller av Kirkemøtet»

Det teologiske Menighetsfakultet gikk et skritt videre og uttalte at:

«MF mener det bør etableres en teologisk nemnd, oppnevnt av Kirkemøtet, som også har funksjonen som Den norske kirkes lærenemnd.

Vurdering: (...)Å overlate oppgavene som Lærenemnda har til Bispemøtet har som ulempe at den fagteologiske ekspertise og et lekmannsskjønn ikke får komme direkte til orde i saksbehandlingen. Det kan være problematisk i det tilfelle der en læresak vil bli reist mot en av biskopene. MF anbefaler at man etablerer en teologisk nemnd for Den norske kirke, (ikke som nå: under Mellomkirkelig råd). En slik nemnd kan for eksempel bestå av fire biskoper oppnevnt av Bispemøtet, fire teologisk sakkyndige og fire leke medlemmer oppnevnt av Kirkemøtet.»

Bispemøtets uttalelse støttet Kirkerådets flertallsforslag om å overføre til Bispemøtet de oppgavene som i dag er lagt til lærenemnda.

Det var imidlertid også noen instanser som argumenterte for å videreføre lærenemnda. Diakonhjemmet Høgskole uttalte f.eks. følgende:

«Diakonhjemmet Høgskole er av den oppfatning at det er tjenlig å opprettholde ordningen med en egen lærenemnd, der biskopene sammen med andre fagfolk uttaler seg ved spesielt tungtveiende læresaker. En slik ordning kan bidra til en konstruktiv synergi mellom kirkens ordinerte ledelse og fagfolk når kirken skal ta stilling til særskilt vanskelige spørsmål»

Også Kirkelig utdanningscenter i Nord støtter dette.

Både Presteforeningen og KA mente Den norske kirkes lærenemnd bør videreføres. Presteforeningen uttalte:

«Presteforeningen mener Lærenemnda bør bestå med samme mandat og sammensetning som i dag. Presteforeningen deler oppfatningen i NOU 1985:21 *Den norske kirke og læren* om at ansvaret for lærespørsmål er gitt kirken som helhet, men at biskopene gjennom sitt preke- og tilsynsembete har et særskilt ansvar for læren. Ut fra dette mener Presteforeningen at det også i læresaker må være et samvirke mellom den vigslede tjeneste med Ord og sakrament, i dette tilfelle tilsynstjenesten, og det allmenne prestedømmet. Sammensetningen med biskopene som et flertall i nemnda, supplert med teologisk sakkyndige og lekfolk oppnevnt av Kirkemøte ivaretar dette på en god måte.»

KA uttalte at:

«Det er ønskelig å videreføre den praksis som er etablert i Den norske kirke med en egen lærenemnd der leke representanter og teologiske sakkyndige inngår sammen med biskopene i behandlingen av lærespørsmål. KA ønsker samtidig å opprettholde den vurdering av hva som er viktige lærespørsmål i dag hos lærenemnda, slik det er uttrykt i forskrift om Den norske kirkes lærenemnd § 7-2 «Læresak kan bare reises i saker som gjelder særlig tungtveiende spørsmål der det aktuelle læretema er av alvorlig og vidtrekkende karakter.»

Det Norske Diakonforbund ønsker også å videreføre Lærenemnda.

Fagforbundet og Delta var opptatt av at arbeidstakernes rettigheter ivaretas ved lærebehandling. Fagforbundet uttaler at «det viktigste her er at de det reises sak mot må få sine rettigheter ivaretatt». Delta uttalte at:

«Delta tar ikke stilling til om en egen lærenemnd bør videreføres, men vil peke på viktighetene at arbeidstakernes (i praksis prestenes) rettigheter ivaretas dersom det reises sak mot enkeltpersoner.»

Lødingen kirkelige fellesråd foreslo en litt annen løsning:

«Vi synes Bispemøtet, utvidet med en representant for hvert av de teologiske og diakonale lærestedene, bør være lærenemnd»

Karasjok menighetsråd/kirkelige fellesråd gav uttrykk for at de «støtter en ordning midt imellom, lærenemnda bør bestå av bispemøtet og teologisk sakkyndige, men med færre medlemmer».

5.2 Kirkerådets vurderinger etter veivalghøringen

Spørsmål 27 om lærenemnda i Veivalgdokumentet var ett av mange spørsmål, og ble nok ikke oppfattet som et av de mest sentrale. Av de menighetsråd og fellesråd som har svart på høringen er det bare snaut 2/3 som har berørt dette spørsmålet. Av dem er det en svak overvekt som følger Kirkerådets konklusjon om å legge ned nemnda. Blant biskoper og bispedømmeråd er tendensen imidlertid helt entydig. Så godt som ingen ønsker å beholde nemnda. Heller ikke noen av de teologiske fakultetene ser i noen stor grad behov for dette. Slik sett er rådet fra kirken i denne saken nokså tydelig.

Kommentarene fra flere instanser gir likevel grunn til å drøfte om det kan trenge et bredere sammensatt organ enn Bispemøtet. Flere av høringssvarene er inne på at Bispemøtet i noen saker kan suppleres. Således sier Borg biskop og bispedømmeråd,

etter å ha fastslått at Bispemøtet bør overta lærenemndas funksjon: «Bispemøtet bør, etter nærmere regler, suppleres med slike representanter når den fungerer som lærenemnd.» Dette er en beskrivelse som også kunne passe på sammensettingen av dagens nemnd. Sør-Hålogaland bispedømmeråd mener at det bør utarbeides egne prosedyrer for behandling av læresaker.

Alle de tre fakultetene gir også forslag til prosedyrer for læresaker. Teologisk fakultet trekker frem erfaringene med samlivsetisk utvalg som eksempel på at Bispemøtet kan behandle saker av læremessig karakter. Misjonshøgskolen går et skritt lenger, og foreslår at læremessig rådgivende organ kan nedsettes ved behov av enten Bispemøtet, Kirkemøtet eller Kirkerådet. Det blir ikke nærmere presisert hvilken instans som i så fall er å foretrekke. Derimot er Menighetsfakultetet mer spesifikk, og foreslår konkret at det opprettes en teologisk nemnd for Den norske kirke, oppnevnt av Kirkemøtet. Denne kan i så fall erstatte nåværende Teologisk nemnd, som i dag er organisert under Mellomkirkelig råd, og i utgangspunktet er et organ som skal drøfte teologiske spørsmål knyttet til økumenikk. (I praksis har Teologisk nemnd også vært disponert av Kirkerådet, men dette er ikke formalisert).

Ved nærmere ettersyn viser det seg altså at den klare stemningen for å overlate læresaker til Bispemøtet inneholder flere interessante moderasjoner. Flere instanser foreslår ulike modeller for en styrking av Bispemøtet ved behandling av omfattende og/eller tunge læresaker. MFs forslag skiller seg ut ved at det foreslår utvidelse av et allerede eksisterende organ som også i dag har et arbeidsområde som delvis overlapper lærenemndas mandat, nemlig det som handler om økumeniske spørsmål.

Summen av dette gjorde at Kirkerådet besluttet å sende ut en bredere presentasjon av læresaksbehandling i Den norske kirke og sende på en begrenset høring noen alternativer for en eventuell videreføring av lærenemnda.

5.3 Begrenset høring om videreføring av læreorgan

Spørsmålet om videreføring av en lærenemnd ble etter dette sendt på en begrenset høring til alle biskoper og bispedømmeråd, samt de teologiske utdanningsinstitusjonene.

Det sentrale spørsmål i høringen var: *Vil det fortsatt være behov for et eget uavhengig organ som skal foreta lærebedømmelse i enkeltsaker, men som ikke skal ha noen del i de eventuelle forvaltningsmessige konsekvenser i saken?*

I en nærmere vurdering av dette spørsmålet ble læresaker delt inn i to grupper:

1. Personalsaker, knyttet til spørsmål om læreavvik hos enkeltpersoner (evt. en gruppe) i kirken. Det er denne type saker som i første rekke har vært knyttet til behovet for en lærenemnd, og som man i utgangspunktet så for seg ville utgjøre hovedtyngden av Lærenemndas arbeid. Det vil dreie seg om å vurdere hvorvidt en person er læremessig skikket til kirkelig tjeneste, og klager på lærestandpunkter til personer som allerede er det. Hognestad-saken, som utløste opprettelsen av lærenemnda, og Dingstad-saken, som var nemndas første sak, er eksempler på denne typen saker.

2. Saker der det på fritt grunnlag vil være behov for en nærmere definering av læren. Her må liturgiske og økumeniske problemstillinger nevnes spesielt, men det vil antagelig også gjelde kirkelige uttalelser knyttet til trekk i samfunnsutviklingen, og evt. problemer knyttet til denne. Det mest signifikante historiske eksempel på denne type læreuttalelser er antagelig dokumentet *Kirkens grunn* fra 1942, som var kirkens svar på nazifiseringen av samfunnet. I denne kategorien kommer også lærenemndas andre uttalelse, fra 2006.

Når det gjelder *den andre* av disse gruppene er det i dag gode rutiner for viktige deler av disse sakene. I liturgisaker reguleres saksbehandlingen av «Regler for saksbehandling i liturgisaker», som foreskriver en faglig behandling i Nemnd for gudstjenesteliv, deretter læremessig behandling fra Bispemøtet, før sakene fremmes for Kirkemøtet. I økumeniske saker fungerer tilsvarende Teologisk nemnd og Mellomkirkelig råd. På disse områdene er det dermed gode rutiner for behandling. I andre lærespørsmål av grunnleggende art, kunne en potensielt tenke seg bruk av lærenemnda, men det er verd å merke seg at siste gangen Bispemøtet behandlet et slik spørsmål valgte man å ikke bruke nemnda, men i stedet opprette et ad hoc-utvalg. Alt i alt kan det konkluderes med at denne type læresaker er vel ivaretatt også uten en lærenemnd.

Dermed står en tilbake med den første, og potensielt mest brennbare, gruppen saker, nemlig personalsaker knyttet til påstander om læreavvik. Her finnes det i dag ikke andre organ enn lærenemnda, utover de vanlige forvaltningsorganene. Foreløpig er fortsatt departementet øverste myndighet for dem som er statsansatte, og det er ennå ikke fullt ut klarlagt hvordan slike saker vil bli tilrettelagt med en kirkelig arbeidsgiverlinje helt til topps. Mye tyder på at det vil bli opprettet en klagenemnd som kan fungere som ankeinstans for avgjørelser tatt av bispedømmerådene. I saker som har læremessige implikasjoner kan det potensielt tenkes behov for en kvalifisert læremessig uttalelse før endelig vedtak fattes. Det kan eventuelt også tenkes at lavere forvaltningsorgan ønsker en slik uttalelse i saker der man er i tvil. Særlig behov for et slikt organ kan være dersom en personalsak knyttet til en biskop har læremessige implikasjoner.

Høringsnotatet munnet ut i et spørsmål om hvorvidt det fortsatt er behov for en egen lærenemnd for Den norske kirke, og presenterte følgende tre mulige alternativer for en videreføring:

- A. *Bispemøtet fungerer som formelt læreorgan.* I saker der Bispemøtet behandler en læreklage, bør representanter for den klagen gjelder ha anledning til å følge forhandlingene, evt. med talerett. Denne varianten er mest i tråd med de signaler som er kommet fra flertallet i Kirkerådet og fra flertallet av høringsinstansene. Det vil også være den administrativt enkleste måten å ivareta en lærenemnd. Samtidig vil det ved personalsaker kunne henvises til et eget organ for lærebedømmelse i de tilfeller der det kunne være aktuelt. En mulig ulempe kunne være at Bispemøtet vil være tett på saken også før den blir behandlet som en lærenemndsak, og at Bispemøtet i et tilfelle av læreklage mot en biskop vil kunne oppleves som lite uavhengig ved behandling av saken.

B. *Bispemøtet, i de tilfeller det fungerer som læreorgan, blir supplert med fagpersoner, evt. andre, som er valgt ut av Bispemøtet selv, eller av andre.* Her er det flere mulige varianter. En slik modell vil ligne på dagens lærenemnd, men med færre medlemmer. En mulighet er at de eksterne begrenser seg til teologiske sakkyndige, oppnevnt av lærestedene.

Denne varianten er et svar på forslag fra flere av høringsinstansene, om at Bispemøtet i læresaker kunne suppleres av fagteologer. Også denne ordningen vil gi begrenset økning i administrasjon, den vil forsterke Bispemøtets fagteologiske kompetanse og den vil sikre en større reell og/eller opplevd balanse i teologiske vurderinger.

C. *Den norske kirke oppretter et nytt organ, her foreslått kalt Teologisk råd for Den norske kirke, som også kan behandle lærespørsmål knyttet til personalsaker.* Et slikt teologisk råd kan bestå av et visst antall biskoper, i tillegg til teologisk ekspertise og evt. valgte lekfolk. Menighetsfakultets forslag er fire biskoper, fire teologisk sakkyndige og fire lekfolk. Antagelig er det mest naturlig at Kirkemøtet oppnevner et slikt råd. Dersom det opprettes et teologisk råd i denne formen, vil det være et organ med mindre formell tyngde. Det ville potensielt også – i tillegg til personalsaker – kunne behandle spørsmål med læremessige implikasjoner, også dersom de er mindre vidtrekkende enn det som er føringen for dagen lærenemnd.

Et slikt lettere organ er også svar på noen høringsinstansers etterspørring av et særorgan for læresaker, og særlig Menighetsfakultetets innspill i høringen. Et teologisk råd vil også gi en større avstand fra både den enkelte biskop og Bispemøtet, og vil dermed gi større uavhengighet for disse. Fordelen med et stående fagorgan i lærespørsmål, i motsetning til en gruppe som opprettes kun knyttet til en enkeltsak, er at det antagelig vil gjøre det lettere å raskt finne en god arbeidsform. Uansett vil uttalelser fra et læreorgan måtte ha en rådgivende funksjon, spesielt hvis uttalelsen inneholder dissenser.

Den viktigste motforestillingen mot å opprette Teologisk råd for Den norske kirke er at behovet for et slikt organ er svært usikkert. Antall personalsaker som har læremessige implikasjoner er svært lavt, og selv om det kan være nyttig for Bispemøtet og Kirkerådet å ha en fagkomité for lærespørsmål, er det usikkert om saksmengden rettferdiggjør et organ på dette nivået.

Innen høringsfristen var det kommet svar fra samtlige bispedømmeråd med unntak av Sør-Hålogaland, samt biskopen i Nord-Hålogaland, Teologisk fakultet, Det teologiske menighetsfakultet og Presteforeningen.

Én av høringsinstansene, nemlig *Presteforeningen*, gikk fortsatt primært inn for en videreføring av dagens mandat og sammensetning av lærenemnda. Dersom det ikke vil være aktuelt å videreføre lærenemnda går Presteforeningen inn for alternativ C.

Flere høringsinstanser understreket også at det var uheldig å bruke betegnelsen «Lærenemnd» om et fremtidig læreorgan som skulle bestå av Bispemøtet, eventuelt forsterket med sakkyndige.

Alternativ A – Bispemøtet er formelt læreorgan:

Nord-Hålogaland biskop og bispedømmeråd, Møre bispedømmeråd, Nidaros bispedømmeråd og biskop og Stavanger bispedømmeråd, uttalte at Bispemøtet som sådan bør fungere som læreorgan. Et mindretall på 4 i Bjørgvin bispedømmeråd støttet også denne løsningen.

Nord-Hålogaland biskop og bispedømmeråd uttalte: «Det tilligger biskopene og Bispemøtet å ha læreansvar i kirken. Bispemøtet forutsettes selv å kunne hente inn nødvendig ekspertise, eventuelt å sette ned utvalg med særlig kompetanse»

Møre bispedømmeråd uttalte at: «Den norske kirke ikke trenger en egen lærenemnd, men det er nødvendig med prosedyrer for behandling av læresaker. (..) Om Bispemøtet skal suppleres ved behandling av læresaker er mer usikkert. Bispemøtet må uansett ha anledning til å supplere med egnet kompetanse. Om saken gjelder en biskop må forholdet legges til et utvidet bispemøte».

Også *Nidaros bispedømmeråd og biskop* mente Bispemøtet bør kunne suppleres med teologisk spisskompetanse som kan bidra i forarbeidet til den endelige behandling, men «Som ansvarlig for læren må det imidlertid være biskopene som uttaler seg.» Nidaros bispedømmeråd og biskop ville også understreke at biskopene ikke sitter med all makt i læresaker: «I Kirkemøtet, som er kirkens endelige læreorgan, kommer lekfolket til orde og deres rolle ivaretas.»

Stavanger bispedømmeråd understreket at: «Læresaker knyttet til enkeltpersoners tjeneste hører naturlig under den enkelte biskops tilsyn», men at «dersom biskopen synes utøvelsen av tilsynet møter læremessige utfordringer som det ikke er ønskelig å avklare alene, kan biskopen bringe saken videre til Bispemøtet.» Det samme gjelder «hvis noen fremmer en sak om at en biskops lære ikke er i samsvar med evangeliet».

Et flertall i *Bjørgvin bispedømmeråd* gikk primært inn for alternativ C, men uttalte: «Dersom forslaget om Teologisk nemnd ikke får tilstrekkelig oppslutnad, meiner Bjørgvin bispedømmeråd at Bispemøtet også skal ha funksjon som læreorgan, og at det i slike tilfelle knyter til seg relevant kompetanse fra ulike fagområde.»

Alternativ B – Bispemøtet, supplert med teologisk sakkyndige er læreorgan:

Alternativ B ble i forskjellige varianter støttet av Hamar bispedømmeråd, Agder og Telemark bispedømmeråd, Oslo bispedømmeråd, Borg bispedømmeråd, Teologisk fakultet og Menighetsfakultetet.

Agder og Telemark bispedømmeråd uttalte at det «ser nødvendigheten av ekstern kompetanse [utover Bispemøtet] i forhold til saker som handler om lærespørsmål, og dermed personers skikkethet til kirkelig tjeneste.» Rådet uttalte også at det «bør vurderes om Kirkemøtet skal oppnevne ekstern kompetanse».

Menighetsfakultetet sluttet seg til premisset om at en fremtidig lærenemnd bør begrense seg til personalsaker. Fakultetet presiserte også at bruken av termen «teologisk fakultet» ikke er sakssvarende i vår tid. Innhenting av sakkyndige bør

derfor heller knyttes til institusjoner med rett til å tildele cand.theol.-grad, evt. doktorgrad i teologi.

Oslo bispedømmeråd uttalte at de går inn for hva de kalte en «tilspisset» versjon, hvor lærenemnda består av «samtlige biskoper, samt fire sakkyndige, oppnevnt av Kirkerådet. De sakkyndige deltar i nemnda med stemmerett. De sakkyndige oppnevnes ikke for faste perioder, men for den enkelte sak. På den måten kan man sikre at de sakkyndige har spesialkompetanse på det feltet den aktuelle saken gjelder. (...) At biskopene ikke alene behandler slike saker vil være særlig viktig dersom det gjelder læreklage mot biskop.»

Borg bispedømmeråd fastholdt sin tidligere uttalelse. Samtidig uttalte rådet at «Bispemøtet bør, etter nærmere regler, suppleres med [det alminnelige prestedømme og fagteologisk ekspertise] når det fungerer som lærenemnd.» Rådet mente at «den konkrete oppnevningen av eksterne medlemmer må vurderes fra sak til sak». De teologisk sakkyndige kan oppnevnes av Bispemøtet, men «En lærenemnd må også sikres representasjon fra det alminnelige prestedømme. For å få til en slik maktfordeling bør oppnevningen av leke medlemmer til lærenemnda skje i Kirkerådet.» Bispedømmerådet mente også at avgrensning av lærenemndas mandat til personalsaker «vil være lite hensiktsmessig og ikke sikre tilstrekkelig fleksibilitet.» Rådet uttalte at lærenemnda også bør uttale seg «i lærespørsmål av mer prinsipiell karakter».

Teologisk fakultet uttalte at «Både på historisk og prinsipielt grunnlag vil fakultetet hevde at læreansvaret i kyrkja ligg hos biskopane og Bispemøtet». Fakultetet støttet likevel alternativ B: «Vi ser det som vesentleg at fagteologisk ekspertise frå lærestadene blir trekt inn i Bispemøtets funksjon som læreorgan». Fakultetet gikk inn for at Bispemøtet blir supplert med tre sakkyndige som er oppnevnt av fakultetene.

Alternativ C – Nytt Teologisk råd for Den norske kirke:

Presteforeningen, Tunsberg bispedømmeråd og Bjørgvin bispedømmeråd (flertall) støttet opprettelsen av et teologisk råd for Den norske kirke.

Presteforeningen gikk primært inn for å opprettholde dagens lærenemnd, altså ingen av alternativene. Dersom det opprettes et Teologisk råd mente Presteforeningen at dette bør ha en utvidet funksjon og at det møtes regelmessig. PF foreslo også at Teologisk råd legges under Bispemøtet.

Tunsberg bispedømmeråd uttalte at «Det er svært viktig at et slikt læreorgan gjenspeiler den kompetanse og de ansvarsforhold som gjelder i teologiske og etiske spørsmål innen kirken». Rådet ønsket å legge vekt på en bred teologisk og etisk faglig kompetanse, og uttalte videre: «Styrken ved [modell c] er lekfolkets deltakelse, bredden av kompetanse og Kirkemøtets aktive rolle».

Flertallet i Bjørgvin bispedømmeråd uttalte at de falt ned på alternativ C og omtalte dette «som eit innspel det er verd å gå vidare med. Det vert særleg vist til at det er viktig at det i læresaker er ein viss avstand til Bispemøtet som samla organ».

Menighetsfakultetet, som primært gikk inn for modell B uttalte: «Man bør uansett se på sammensetning og funksjon for nåværende Teologisk nemnd, for å se om denne sterkere kan ivareta en bredere teologisk rådgivningsfunksjon enn i dag.»

5.4. Kirkerådets vurderinger

Tendensene i høringen har vært relativt samlet. Forslaget om å opprette et Teologisk råd for Den norske kirke, opprinnelig en idé som kom opp i høringen om Veivalg for fremtidig kirkeordning, fikk liten tilslutning i høringen. Kirkerådet ser derfor ikke grunn til å gå videre med dette forslaget i denne sammenheng.

Et stort flertall av høringsinstansene understreket på den ene siden biskopenes og Bispemøtets særlige ansvar for lærespørsmål i Den norske kirke og på den andre siden behovet for at biskopene i kompliserte spørsmålstillinger gjorde bruk av eksterne teologiske sakkyndige. Når det derimot gjelder spørsmålet om hvilken rolle slike sakkyndige skal ha ble konklusjonene delt nokså likt. Fire bispedømmeråd, samt subsidiært Bjørgvin bispedømmeråd, mente at Bispemøtet alene bør fungere som læreorgan, og at biskopene selv må kunne knytte til seg den ekspertise som de anser som nødvendig fra sak til sak.

Fire andre bispedømmeråd, samt Teologisk fakultet og Menighetsfakultetet mente Bispemøtet i læresaker som gjelder enkeltpersoner (og evt. også i andre vidtrekkende læresaker) bør forsterkes av teologisk sakkyndige og evt. valgte lekfolk.

Det var også ulike syn på *hvem* som eventuelt skal oppnevne teologisk sakkyndige, om det er Bispemøtet selv, Kirkemøtet, Kirkerådet eller de teologiske lærestedene. Heller ikke her er det ett bestemt syn som utmerker seg.

Kirkerådet vil uttale at tyngden i høringen tilsier at *Bispemøtet* fungerer som autoritativt læreorgan også knyttet til personalsaker, men at møtet i slike sammenhenger bør være supplert med teologisk sakkyndige. Disse har imidlertid ikke del i Bispemøtets læreansvar som sådan og bør derfor ikke ha stemmerett. Ut fra uavhengighetshensyn vil det være mest tjenlig at disse sakkyndige oppnevnes av Bispemøtet selv. De sakkyndige oppnevnes ikke for faste perioder, men for den enkelte sak. Det kan legges til at de teologiske lærestedene bør være forslagsstillere for de sakkyndige. Kirkerådet har i den forbindelse merket seg forslaget fra Menighetsfakultetet om at forslagsmyndigheten bør være knyttet til læresteder som tildeler cand.theol.-grad eller som tildeler teologisk doktorgrad.

6. Oppsummering og konklusjon

Dagens lærenemnd ble opprettet som svar på et behov både fra kirken og fra de statlige myndigheter for at kirkedepartementet kunne få autoritative råd i kirkesaker fra et organ som representerte balanserte ulike hensyn i Den norske kirke. Både den ordinerte tjeneste, sakkyndige råd og lekfolket skulle komme til orde. Dette organet, slik det er beskrevet i kirkeloven § 27, har langt på vei mistet sin hovedbegrunnelse ved at Kongen ikke lenger er kirkestyre. Interne kirkelige organer er nå beslutningstakere i alle saker av læremessig betydning. Det er videre opprettet regelverk som på en balansert måte ivaretar hensynet til at både den ordinerte tjeneste ved biskopene får en tung innflytelse og at læresaker i siste instans er et helhetskirkelig ansvar, ved at Kirkemøtet er høyeste organ også i læresaker.

Lærenemndas virksomhet så langt viser at nemnda har hatt en begrenset betydning ikke bare på bakgrunn av det begrensede antall saker som er behandlet, men også fordi det i omstridte teologiske spørsmål kan vise seg meget vanskelig å få en samlet uttalelse fra lærenemnda. Nemndas siste uttalelse «*Skriftforståelse og skriftbruk med særlig henblikk på homofilisaken*» kan vise seg å bli et treffende eksempel på denne utfordringen, og kan peke på at lærenemnda i sin nåværende form ikke nødvendigvis er det beste virkemidlet for å klarlegge lærespørsmål.

Tendensen i senere års utredninger og høringer har da også vært at Den norske kirkes lærenemnd ikke foreslås videreført, og at lærenemndas oppgaver eventuelt overtas av Bispemøtet. Både høringen av *Veivalg for fremtidig kirkeordning* og den egne høringen om lærenemnd går i samme retning.

I høringsnotatet til den siste høringen fant Kirkerådet derfor grunn til å skille mellom to typer læresaker, nemlig læreklager rettet mot en bestemt person og saker reist på fritt grunnlag for å nærmere definere visse lærepunkter. Når det gjelder *den andre* av disse gruppene, er det i dag gode rutiner for denne type saker, som tydeliggjør Bispemøtets rolle i læresaker og hele kirkens overordnede ansvar for læren. I liturgisaker reguleres saksbehandlingen av «Regler for saksbehandling i liturgisaker», som foreskriver en faglig behandling i Nemnd for gudstjenesteliv, deretter læremessig behandling fra Bispemøtet, før sakene fremmes for Kirkemøtet. I økumeniske saker fungerer tilsvarende Teologisk nemnd og Mellomkirkelig råd. På disse områdene er det dermed gode rutiner for behandling. I andre lærespørsmål av grunnleggende art, kunne en potensielt tenke seg bruk av lærenemnda, men det er verd å merke seg at siste gangen Bispemøtet behandlet et slikt spørsmål valgte man å ikke bruke nemnda, men i stedet opprette et ad hoc-utvalg. Alt i alt kan det konkluderes med at denne type læresaker er vel ivaretatt også uten en lærenemnd.

Dermed står en tilbake med den første og potensielt mest brennbare gruppen saker, nemlig personalsaker knyttet til påstander om læreavvik. Her finnes det i dag ikke andre organ enn lærenemnda, utover de vanlige forvaltningsorganene. Det er ennå ikke fullt ut klarlagt hvordan slike saker vil bli tilrettelagt med en kirkelig arbeidsgiverlinje helt til topps, men Kirkerådet legger i foreliggende forslag til grunn at det vil bli opprettet en klagenemnd som kan fungere som klageinstans for avgjørelser tatt av bispedømmerådene. I saker som har læremessige implikasjoner kan det oppstå behov for en kvalifisert læremessig uttalelse før endelig vedtak fattes. Det kan eventuelt også tenkes at lavere forvaltningsorgan ønsker en slik uttalelse i saker der man er i tvil. Særlig behov for et slikt organ vil det potensielt være dersom en personalsak knyttet til en biskop har læremessige implikasjoner. Når Kirkerådet foreslår at et slikt læreorgan kan være identisk med Bispemøtet er det både i erkjennelsen av Bispemøtets generelle rolle som ansvarlig organ i læresaker, fordi denne modellen har bred støtte i høringene og fordi det vil gi et minimum av ekstra administrasjon.

Det kan være grunn til å presisere at de læreuttalelser Bispemøtet kommer med knyttet til personalsaker er å betrakte som rådgivende. De ansvarlige forvaltningsorgan som skal ta den endelige avgjørelse er satt sammen slik at de skal representere Den norske kirke som helhet og dermed ivareta samvirket og balansen mellom de valgte råd og den ordinerte tjenesten i kirken.

II. Økonomiske og administrative konsekvenser

Kirkerådet vurderer at saken ikke har økonomiske eller administrative konsekvenser utover det som ivaretas av Bispemøtets sekretariat.